

Цюра М. А.,
магістратрант,
Інститут журналістики
Київського університету імені Бориса Грінченка

Tsiura Marharyta,
Master Student,
Institute of Journalism
of Borys Grinchenko Kyiv University

УДК 007: 304: 02: 37.013.82

РОЛЬ БІБЛІОТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ У НОВІТНІХ УМОВАХ

THE ROLE OF BIBLIO-THERAPY IN THE SOCIAL-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF CHILDREN AND ADOLESCENTS IN THE MODERN ENVIRONMENT

Анотація. У статті досліджено розвиток бібліотерапії для дітей та підлітків в Україні та за кордоном. Розглянуто три необхідні складові для ефективного здійснення бібліотерапевтичного процесу з дітьми та підлітками у дитячій бібліотеці. Зроблено висновок про важливість взаємодії бібліотекаря-бібліотерапевта з читачем-пацієнтом. Розроблено рекомендації щодо оформлення бібліотерапевтичного кабінету чи простору у бібліотеці для дітей.

Ключові слова: бібліотерапія, бібліотека для дітей, бібліотерапевт, бібліотекар-бібліотерапевт, кабінет бібліотерапії, бібліотерапія з дітьми та підлітками, бібліотерапевтичний процес.

Abstract. The article deals with the development of bibliotherapy for children and adolescents in Ukraine and abroad. Three essential components are considered for the effective implementation of bibliotherapy process with children and adolescents in the children's library. A conclusion is drawn about the importance of interaction of the librarian-bibliotherapy therapist with the reader/patient. The recommendations for designing a biblio-therapeutic cabinet/space in the library for children are developed.

Keywords: bibliotherapy, library for children, bibliotherapist, librarian-bibliotherapist, bibliotherapy room, bibliotherapy with children and adolescents, biblio-therapeutic process.

Вступ. Актуальність теми дослідження. На сьогодні все більшого визнання серед теоретиків та практиків з бібліотекознавства, педагогіки, психології, соціальної галузі отримує нетрадиційний метод терапевтичного впливу на пацієнта – бібліотерапія. У зв'язку з важкою ситуацією на сході України, коли батьки з дітьми змушені залишити власний дім та переїхати на нову територію проживання, з'явилася нова, незахищена соціальна категорія населення – діти та підлітки, переміщені із зони АТО. Для їхньої реабілітації та нормалізації процесу адаптації у соціальне середовище потрібно використовувати весь спектр терапевтичних методів впливу на психіку, одним з яких може бути бібліотерапія. Основними центрами проведення бібліотерапії з дітьми та підлітками можуть стати бібліотеки для дітей. На жаль, на сьогодні відсутні комплексні наукові дослідження, пов'язані з діяльністю дитячих бібліотек як основних центрів

здійснення бібліотерапевтичного впливу на дітей, особливо, переміщених із зони АТО.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних праць науковців та практиків показує, що інтерес до бібліотерапії є постійний та незмінний. Вивченням бібліотерапії плідно займалися і займаються А. Міллер, О. Алексейчик, Ю. Дрешер, П. Макміллен, Д. Расселл, Д. Заккарія. Науковці і практики активно вивчають різні аспекти бібліотерапії, дитячої зокрема, – Б. Вознічка-Паруель, Т. Зінкевич-Євстігнеєва, Р. Ткач, М. Андерсон, Б. Долл та К. Долл, Р. Ньюхаус та С. Локер, Д. Пардек, К. Смолвуд та К. Херрод. Проте дослідження, присвячені використанню бібліотерапії для дітей та підлітків у бібліотеках для дітей, на сьогодні майже відсутні.

Мета дослідження – вивчення та узагальнення українського та зарубіжного досвіду проведення бібліотерапевтичного процесу з дітьми та підлітками в межах дитячої бібліотеки.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання:

- вивчити наявні наукові джерела з досліджуваної проблеми;
- проаналізувати внесок вітчизняних та зарубіжних бібліотекознавців та практиків бібліотечної справи у розвиток бібліотерапії для дітей;
- дослідити складові бібліотерапевтичного процесу у бібліотеці для дітей;
- запропонувати базові принципи організації бібліотерапевтичного простору, який би допоміг налагодити процес комунікації між учасниками бібліотерапевтичного процесу в дитячій бібліотеці.

Методи дослідження. Вирішення поставлених завдань здійснювалося за допомогою системи загальнонаукових та спеціальних методів: теоретичних (аналіз, синтез, абстрагування, пояснення тощо), історико-ретроспективного, порівняльного, виявлення та вивчення літературних, бібліографічних джерел тощо.

Результати й обговорення. Корисний ефект від читання книг був відомий ще у Давній Греції та Римі, проте задокументований факт використання книг з лікувальною метою відносять до 1272 р., коли в лікарні Аль-Мансур (Каїр) лікарі використовували читання Корану як одну з частин лікування. У середньовічній Європі книги використовували з лікувальною метою в громадських, медичних та виправних установах. Починаючи з другої половини XVIII ст., метод терапевтичного читання став законним, його застосовували для фізичного та психологічного лікування. В Росії практика читання книг з лікувальною метою почалася ще в XIX ст., завдяки діяльності І. Дядьковського. На початку XIX ст. в багатьох психіатричних лікарнях Європи вже використовували лікування читанням, для збирання та зберігання цих книг були створені бібліотеки.

Офіційне тлумачення терміну «бібліотерапія» (від латин. «biblio» – книга і гр. «therapia» – лікування, догляд за хворим) було прийнято Американською Асоціацією медичних бібліотек у 20-х роках XX століття, воно включало «техніку виконання замовлень пацієнтів», які потребують допомоги у розумінні їхніх проблем [1, с. 160]. Бібліотерапію почали застосовувати для допомоги ветеранам війни. Відповідно до цього в XX столітті одним із актуальних напрямів бібліотерапії було її спрямування на реабілітацію солдатів, які повернулися з фронту.

Важливу роль у розвитку бібліотерапії у СРСР відіграв професор І. Вельвовський, який з 1927 р. в психотерапевтичному диспансері, а згодом у Харківському психоневрологічному госпіталі, почав застосовувати бібліотерапію в лікуванні пацієнтів. У 1967 р. з його ініціативи в базовому санаторії з психотерапії «Березівські мінеральні води» було відкри-

то перший в СРСР кабінет бібліотерапії [2, с. 305]. Його завідувачем стала бібліограф Агнеса Михайлівна Міллер; вона зробила неocenний внесок у розвиток бібліотерапії, перетворивши її у самостійну наукову дисципліну. Вона виділила основні напрями розробки проблем бібліотерапії: бібліотекознавчий (виховна бібліотерапія), медичний (інституційна бібліотерапія) та психологічний (клінічна бібліотерапія). А. М. Міллер розробила:

- принципи рекомендацій книг пацієнту з бібліотерапевтичною метою;
- класифікацію літератури, яка застосовується в клінічних умовах;
- дослідила використання бібліотерапії в європейських країнах тощо.

Бібліотерапію для лікування дітей почали використовувати у другій половині XX століття. Одночасно з цим почалося усвідомлення того, що бібліотеки, як соціальні інститути, які спрямовані на всебічний розвиток своїх користувачів, можуть стати її ефективним складником. На той час порушувалося питання про вплив бібліотерапії на процес реабілітації дітей, а також використання цього методу не лише в лікарнях та медичних бібліотеках.

У 1986 р. в США була видана монографія [3], у якій було синтезовано досвід бібліотерапії для дітей. У цій роботі досліджувалася бібліотерапія як важливий метод допомоги дітям на шляху їхнього розвитку. Особливу увагу було зосереджено на потребах дітей дошкільного віку. У книжці відображено дослідження: теорії та практики бібліотерапії, основні теорії розвитку дитини та тематику літератури, на яку потрібно звернути увагу на цьому етапі становлення дитини: гнів та інші емоції, відносини і цінності, сімейні стосунки, страх і фантазії, однолітки і школа тощо. Автори до кожної теми розробили анований список бібліотерапевтичних дитячих книг, які вийшли друком в період 1980–1985 рр.

У 1992 р. Марсела Андерсон видала посібник для вихователів та бібліотекарів [4], у якому розкрила важливу роль бібліотек та бібліотекарів під час проведення бібліотерапії з госпіталізованими дітьми. Дослідниця наголосила, що діяльність бібліотекарів під час обслуговування дітей в умовах стаціонару, не лише допомагає нормалізувати психічний стан в особливо важкий період для дитини, але є необхідною умовою для процесу лікування і зцілення.

На початку 90-х р. XX ст. почалося усвідомлення важливості професійної взаємодії між фахівцями різних галузей знань для комплексного впливу на психічний стан дитини. Аналіз наукових праць з бібліотерапії за 1993–1997 рр. показав, що її дослідженням займалися чотири основні групи: психологи (57%), бібліотекарі (20%), лікарі (11%) і соціальні працівники (10%) [5, с. 75]. З огляду на це

у 1997 р. Без та Керол Долл видають книгу «Бібліотерапія з молодими людьми: бібліотекарі та фахівці в області психічного здоров'я працюють разом». Вона є результатом спільних зусиль психологів, бібліотекарів та працівників інформаційної сфери. Автори пропонують створити на постійній основі партнерство між бібліотекарями, працівниками засобів масової інформації, а також фахівцями в області психічного здоров'я для планування і проведення бібліотерапії з дітьми та молоддю. У виданні подано трактування поняття «бібліотерапія», його дефініція у різних науках. Особливу увагу приділено потребам в області психічного здоров'я дітей і підлітків та порівнянню навичок бібліотекарів і психологів, які займаються бібліотерапевтичним процесом [6].

На сучасному етапі все більше дослідників звертаються до дослідження різних аспектів бібліотерапії. У США науковці приділяють значну увагу дослідженню різних проблем, з якими стикається дитина або підліток під час свого дорослішання, а також складним темам: від травматичних (покинуті діти, рак, згвалтування) до ситуаційно непростих (переїзди, суперництво між дітьми з однієї сім'ї, важкі спогади дитинства).

У Публічній бібліотеці Брукліна діє спеціальна програма, де співробітники та волонтери відвідують медичні установи. Місія програми: спрямованість на дітей та молодь, які не можуть отримати доступ до ресурсів публічної бібліотеки. Після отримання знань в галузі бібліотерапії бібліотекарі та волонтери відвідують медичні установи по всьому Брукліну для індивідуального і групового читання бібліотерапевтичних книг. Вони також проводять консультативні заняття, поширюють безкоштовні книги для маленьких пацієнтів та їх сімей. Значну увагу дослідники приділяють зниженню агресивності дітей. Бібліотерапія розглядається як додаток до терапевтичного процесу на основі інтегративної теорії лікування. На сьогодні проаналізовані причини і симптоми агресії у дітей, а також доведено, що бібліотерапія – дієвий метод лікування агресії у дитини, проте для лікування таких дітей потрібно співпрацювати з терапевтами [7].

У Росії бібліотерапію у діяльності бібліотек досліджує Юлія Михайлівна Дрешер; вона видала понад 300 наукових праць [1; 8]. Ю. Дрешер дослідила читання через призму бібліотерапевтичних функцій книг, наслідки застосування бібліотерапевтичного процесу, використання бібліотерапії у професійній діяльності бібліотекаря, сформулировала вимоги до фахівця-бібліотерапевта, розробила обов'язковий мінімум змісту професійної освітньої програми за спеціальністю «Бібліотерапія». Основна увага дослідниці приділена бібліотерапевтичному процесу, його методам, засобам для покращення психічного та фізичного стану дорослих, проте вона також зазначає важливість

використання методу бібліотерапії у роботі з дітьми та підлітками.

У Польщі популяризатором бібліотерапії та автором оригінальних терапевтичних казок в кінці ХХ ст. стала Марія Моліцька. На сучасному етапі провідним польським фахівцем у галузі бібліотерапії є доктор, професор Броніслава Вознічка-Парузел. Її коло професійних інтересів – бібліотечне обслуговування користувачів з обмеженими можливостями, теорія та практика бібліотерапії, бібліотерапія та читання людей з обмеженими можливостями. Останні роки наукові дослідження Б. Вознічки-Парузел зосереджені на одному із різновидів бібліотерапії – казкотерапії, її історії та використанні, а також казкотерапевтичних заходах у бібліотеках. Дослідниця відвідує різні конференції, семінари, проводить майстер-класи з казкотерапії для українських бібліотекарів, які працюють в дитячих бібліотеках.

Важливою подією для розвитку бібліотерапії на території України, а також впровадження бібліотерапевтичного процесу в діяльність дитячих бібліотек стало відкриття у 2010 р. Навчально-бібліотерапевтичного центру «Ковчег». Проект бібліотерапевтичного спрямування реалізується у Львівській обласній бібліотеці для дітей. Його метою стало перетворення бібліотеки на територію, дружню до дітей, – вихованців шкіл-інтернатів та молоді з проблемами розумового розвитку. Одне із завдань проекту – навчання дитячих бібліотекарів Львівської області методиці бібліотерапії для впровадження у роботу з дітьми та молоддю, інформування їх про бібліотерапевтичні ресурси. За час дії проекту проведено десятки групових бібліотерапевтичних заходів. Відбувалися комп'ютерні тренінги. Всі заняття в рамках проекту були поділені на модулі: Інтернет-ковчег, Книжковий ковчег, Бібліотекар поспішає на допомогу, Бібліотерапевтичні знання – бібліотекарям. Проект отримав широке визнання, а також переміг у конкурсі проектів у номінації «Інновації бібліотек щодо надання соціальної допомоги вразливим верствам населення» [9, с. 6–7].

У 2014 р. у Львівській обласній бібліотеці для дітей проект отримав своє продовження під назвою «Ковчег-2». Проте змінилася його мета: психологічне розвантаження дітей, переміщених із зони АТО, та допомога в їхній адаптації в місцеве середовище [10]. На реалізацію цього проекту посольство США виділило 4 тис. доларів. На ці кошти було придбано: 300 книг, 18 настільних ігор, інтерактивна дошка, дитячий тренажер «Весела доріжка», канцтовари, вовна, стрічки та ін. матеріали для різноманітних майстер-класів. Як зазначала директор бібліотеки Лариса Лугова: «Бібліотека – не лише книгозбірня. Сьогодні – це центр, у якому працюють фахівці, готові допомагати людям, які опинилися у скруті,

можливо, не у матеріальній, а в моральній. Хочу сказати, що з переселенцями ми давно стали друзями й увесь цей час намагаємося їм показати історичну велич Львівщини» [11].

Ці проекти дали значний поштовх для дослідження і використання методів та різних технік бібліотерапії у роботі дитячої бібліотеки. Продемонстрували особливо актуальну для України проблему, а саме – гостру потребу у психологічній підтримці та реабілітації дітей та підлітків, які є переселенцями з зони АТО.

Здійснення бібліотерапевтичної діяльності у межах бібліотеки неможливе без таких складників: бібліотекар-бібліотерапевт, читач-пацієнт (діти, підлітки), матеріально-технічна база. Бібліотекар-бібліотерапевт тісно пов'язаний із читачем-пацієнтом, тому їх потрібно розглядати у взаємодії. Важливою також є матеріально-технічна база (обладнання робочого місця бібліотекаря-бібліотерапевта та бібліотерапевтичного простору (кімната бібліотерапії)).

Ми пропонуємо поділити бібліотекарів-бібліотерапевтів у бібліотеках для дітей на *дві групи*:

1. Професійні бібліотерапевти – це бібліотекарі-бібліотерапевти, які займаються бібліотерапією на професійному рівні, мають відповідну освіту; читачі-пацієнти цілеспрямовано звертаються до них за допомогою у вирішенні певної складної психологічної ситуації. Ці фахівці мають окреме робоче місце – кабінет бібліотерапії, де відбувається застосування різних технік, прийомів, методів, алгоритмів бібліотерапії. Вони впливають на читачів-пацієнтів не тільки через рекомендовану літературу, а й за допомогою професійної комунікації, яка дає змогу краще зрозуміти життєву ситуацію пацієнта.

2. Професійні консультанти – бібліотекарі, які працюють у відділах обслуговування, – читальному залі, абонементі. Вони постійно перебувають у бібліотеці, але читачі не усвідомлюють, що відбувається бібліотерапевтичний процес. Використовують цей метод періодично. Він проявляється через: надання бібліотечної послуги, коли відбувається бесіда, консультація між бібліотекарем та читачем щодо вибору книг для читання; створення та поширення бібліотечної продукції – рекомендованих бібліотерапевтичних списків, анотованих покажчиків, оглядів тощо.

Бібліотерапевтичний процес – спеціально організована, цілеспрямована взаємодія бібліотерапевта і читача, яка спрямована на вирішення конкретних завдань. Основними його характеристиками є цілеспрямованість, двосторонність, цілісність.

Бібліотерапевтичний процес починається з першого відвідування користувачем бібліотеки, для цього дуже важливо аби бібліотекарі-консультанти створили приємну атмосферу в бібліотеці, були привітними, зацікавили користувачів бібліотекою, її ресурсами, послугами. Це дуже важливо у роботі з дітьми, адже

перше враження від відвідування формує в них уявлення про бібліотеку загалом і впливає на подальше ставлення до бібліотеки: або викликає страх перед працівниками бібліотеки (що призводить до відмови відвідувати бібліотеки інших типів та видів, і звернення до них відбувається лише при великій необхідності), або навпаки – формує уявлення про місце, де завжди прийдуть на допомогу у вирішенні складної ситуації, місця відпочинку. Після налагодження першого контакту з дитиною бібліотекарі можуть зрозуміти, що турбує маленького користувача та запропонувати відвідати бібліотерапевтичний простір (кабінет бібліотерапії, – ми пропонуємо використовувати цю назву лише в професійному спілкуванні, працівники кожної бібліотеки можуть самі придумати назву для цієї кімнати, аби не налякати дитину медичною назвою, наприклад, кімната комунікації, острів відкриттів, фантастичний світ тощо).

До бібліотекаря-бібліотерапевта читачі-пацієнти потрапляють випадково – після спілкування з бібліотекарями-консультантами або цілеспрямовано, коли батьки розуміють переваги відвідування цього кабінету. Або за поради психолога, соціолога, з якими бібліотекарі-бібліотерапевти повинні тісно співпрацювати під час лікування конкретної психічної хвороби (кабінет бібліотерапії у межах бібліотеки досить ефективний, тому що має нелікарняну специфіку), або через засоби реклами у бібліотеці – повідомлення на дошці оголошень, в буклеті, на офіційному сайті бібліотеки.

Перед проведенням бібліотерапевтичного процесу важливим етапом є самопідготовка бібліотерапевта, яка складається з:

- створення власного списку бібліотерапевтичних книг – список книг, які будуть використовуватися в процесі бібліотерапії. Перший список складається з обов'язкової літератури, яка повинна бути в кожного бібліотерапевта; інші – формуються відповідно до проблем, які потребують корекції або допомоги в подоланні важкої життєвої ситуації, наприклад, втрата власного дому, розлука з друзями, переїзд на нове місце, зустріч із новим дитячим колективом як наслідок ситуації на Сході України;

- службовий список літератури, який складається з фахової бібліотерапевтичної літератури: монографій спеціалістів бібліотерапевтичного профілю, психологів, а також періодичних видань, адже на їх сторінках завжди оприлюднюється актуальна оперативна інформація щодо нових відкриттів у цій царині тощо.

Ю. Дрешер розроблені принципи побудови бібліотерапевтичного процесу:

- *Перший принцип* – бібліотерапевт має усвідомлювати характер бібліотерапії та послідовність її етапів. На сьогодні розроблено 3 етапи: мотиваційний етап (вступна частина – мотивування до занять, цілеспрямованість), пізнавальний етап (виділення часу

для читання літератури, для роздумів, керівництво дискусією або організація діалогу, використання запитань, які допоможуть читачам інтерпретувати отриману нову інформацію, практичне застосування, аналіз, синтез та оцінка цієї інформації), етап рефлексії (оцінка ефективності бібліотерапевтичного процесу за допомогою аналізу психологічного стану особистості пацієнта-читача; самооцінка особистості пацієнта-читача).

- *Другий принцип* – перед рекомендацією певної книги фахівець повинен попередньо ознайомитися з нею. Цей принцип важливий під час роботи з дітьми та підлітками із зони АТО, адже існують різні жанри літератури, які мають різний терапевтичний ефект, потрібно відповідально ставитися до цього процесу, аби не завдати шкоди травмованій психіці пацієнта. Багато дослідників зазначають, що існує різний ефект від прочитання книг, їх ділять на корисні та небезпечні книги.

- *Третій принцип* – основний критерій використання бібліотерапії – професійний підхід до бібліотерапевтичного процесу.

- *Четвертий принцип* – підготовчий етап, розглянутий вище. Позитивний результат від застосування бібліотерапії можливий тільки за таких умов, як: встановлення довірливих відносин, попереднє вивчення та конкретність при вирішенні проблеми, бажання та зацікавленість пацієнта/читача у проведенні бібліотерапевтичного процесу.

- *П'ятий принцип* – книги потрібно рекомендувати, не можна змушувати дитину чи підлітка читати певну книгу, адже це може спричинити відмову відвідувати бібліотерапевта, різними методами потрібно зацікавити в її прочитанні.

- *Шостий принцип* – надання переваги літературі невеликого об'єму. Цей принцип дуже доречний під час роботи з дітьми, адже їхня увага швидко розсіюється, література для дітей дошкільного віку – різноманітні невеликі казки, вірші, пісеньки, загадки тощо.

- *Сьомий принцип* – бібліотерапію доречно використовувати для читачів із середніми та високими здібностями до читання. Маленьких дітей потрібно зацікавити читанням, співпрацювати з батьками, аби вони на особистому прикладі демонстрували важливість читання.

- *Восьмий принцип* – бібліотерапевтичний процес повинен супроводжуватися і завершуватися обговоренням або дискусією, якщо це групове заняття, прочитаної літератури [1].

Бібліотерапевтичний процес у бібліотеці має дві форми: індивідуальну та групову. Для проведення індивідуальної терапії важливе значення має правильно підібрана література, складання списку лише для цього пацієнта. Критерії відбору книг для цього процесу:

1. Книги повинні бути написані для дітей або підлітків, враховувати рівень підготовки до читання,

щоб уникнути появи нової емоційної проблеми – проблеми читання, якщо вона вже існує.

2. Книги повинні бути про сучасних дітей або універсальними (класична художня література для дітей).

3. Бути реалістичними, показувати шляхивирішення проблем.

Бібліотерапевтичний процес включає в себе три основні процеси, які виникають між читачем та літературою: ідентифікація, катарсис, розуміння. Девід Рассел об'єднав терміном «ідентифікація» два процеси: перший – ідентифікація читача з головним героєм в історії, поемі або п'єсі (покращує ставлення пацієнта до самого себе або зменшує відчуття несхожості з іншими), другий процес – порівняння власної життєвої ситуації з подіями з книги (відбувається занурення і зацікавлення історією персонажа) [12]. Катарсис у читача-пацієнта виникає, коли відбувається сильна емоційна реакція на події, що описані у творі, вчинки головного героя (допомагає дітям зрозуміти себе; важливо аби в літературі були наявні емоційно наповнені події, які викликають сильні емоції в читача) [13]. Розуміння відбувається, коли читачі отождоюють себе з персонажем.

Бібліотерапевт повинен розуміти, що бібліотерапія, як і інші види терапії, має свої обмеження. Дослідники [14] доводять, що деякі люди мають тенденцію до раціоналізації проблеми після прочитання про неї, а в деяких випадках, страхи і побоювання посилюються. Щодо дитячого читання було проведено дослідження [15], яке показало, що не відбувалося ніякого значного зниження дитячого страху після прочитання про них, а саме – страх перед тваринами, незнайомцями, темними або високими місцями. У зв'язку з цим бібліотерапевту потрібно відповідально підходити до процесу вибору та рекомендації літератури.

Ще одним важливим аспектом у діяльності бібліотекаря-бібліотерапевта у роботі з дітьми та підлітками є поділ їх на групи, відповідно до вікової ознаки: діти 5–6 та 7–11 років, підлітки 12–15 років. Для роботи з дошкільнятами та дітьми молодшого шкільного віку (від 4 до 9 років) найкраще використовувати казки, з підлітками – пригодницьку літературу.

На сьогодні досліджені різні види літератури та їх вплив на читача, складені списки рекомендованої літератури, розроблені методики роботи бібліотерапевта з читачем, принципи побудови бібліотерапевтичного процесу тощо; проте відсутні рекомендації щодо облаштування бібліотерапевтичного простору, де відбуваються всі вище зазначені процеси, її наповнення для зручної роботи бібліотекаря-бібліотерапевта з читачем-пацієнтом. Ефективне здійснення процесу бібліотерапії неможливе без створення зручних умов – психофізичного комфорту для налагодження комунікації у системі бібліотекар-бібліотерапевт – книга – читач-пацієнт та відповідної матеріально-технічної бази (обладнання

робочого місця бібліотекаря-бібліотерапевта – кімнати бібліотерапії). Простір чи кабінет бібліотерапії має бути розміщений у приміщенні бібліотеки з урахуванням таких складових оформлення: меблі, кольорова гама, освітлення, кімнатні рослини, раціональне використання простору кабінету.

Під час планування розміщення меблів потрібно наявний простір кімнати поділити на декілька зон: зона індивідуальної терапії, зона групової терапії, службове місце бібліотерапевта, вільна зона, ігрова зона, мультимедійна зона. Для зручності роботи бібліотерапевта кожен зону можна відокремити рухливими перегородками, вертикальними шторами, стелажми. Стелажми найкраще відокремити службове місце бібліотерапевта від інших зон.

Висновки. Дослідження наукових джерел за цією тематикою показало, що використання бібліотерапії як ефективного методу терапевтичного впливу на психічний стан пацієнта завжди цікавило людство. Ґрунтовні дослідження впливу бібліотерапії на процес реабілітації дітей почалися з 50-х рр. ХХ ст. і тривають до цього часу. На сьогодні відсутні глибокі дослідження використання бібліотерапії у бібліотеках для дітей українськими та зарубіжними бібліотекознавцями та практиками бібліотечної справи. Бібліотекарі з різних країн створюють та беруть активну участь у різних спеціальних програмах, проектах, спрямованих на допомогу дітям та підліткам методами бібліотерапії.

Проведення бібліотерапевтичного процесу в бібліотеці для дітей неможливе без таких складових: бібліотекар-бібліотерапевт, читач-пацієнт, бібліотерапевтичний кабінет чи простір. Ми пропонуємо створити поділ бібліотекарів-бібліотерапевтів у бібліотеках для дітей на дві групи: професійні бібліотерапевти та професійні консультанти. Під час проведення бібліотерапевтичного процесу потрібно звертати особливу увагу на створення приємної терапевтичної атмосфери, професійно підходити до всіх етапів бібліотерапії, виділяти час на особисте ознайомлення з новітніми науковими відкриттями в бібліотерапії, моніторити фахову періодичну літературу, відвідувати різноманітні наукові заходи, присвячені проблемі сучасної бібліотерапії у роботі з дітьми та підлітками – конференції, з'їзди, симпозиуми тощо. При виборі книг для бібліотерапевтичного процесу з дітьми та підлітками надавати перевагу малим жанровим формам, дітей потрібно зацікавити читанням, в жодному разі не змушувати до прочитання книги, щоб не втратити довірливих відносин під час проведення бібліотерапевтичного процесу.

Важливо звертати увагу на базові принципи організації бібліотерапевтичного простору, без застосування яких, на нашу думку, неможливе повноцінне проведення бібліотерапевтичного процесу в бібліотеці

для дітей. Ці принципи включають оформлення бібліотерапевтичного кабінету чи простору: меблі, кольорова гама, освітлення, кімнатні рослини, раціональне використання простору кабінету. Пропонуємо поділ простору на такі зони: зона індивідуальної терапії, зона групової терапії, службове місце бібліотерапевта, вільна зона, ігрова зона, мультимедійна зона.

Висловлені ідеї пройшли апробацію на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» під науковим керівництвом Воскобойнікової-Гузевої Олени Вікторівни, доктора наук із соціальних комунікацій, старшого наукового співробітника, завідувача кафедри бібліотекознавства та інформології.

На сьогодні українські бібліотеки для дітей мають майже всі умови для впровадження у практику бібліотерапевтичного процесу з дітьми та підлітками, які потребують допомоги в процесі реабілітації після важких потрясінь

Список літератури

1. Дрешер Ю. Библиотерапия: полный курс : учеб. пособ. / Ю. Дрешер. – Москва : ФАИР, 2007. – 558 с.
2. Алексейчик А. Библиотерапия // Руководство по психотерапии / А. Алексейчик ; под ред. В. Рожнова. – Томск : Медицина, 1985. – С. 304–319.
3. Pardeck J. Books for early childhood: A developmental perspective / J. Pardeck, T. Pardeck. – New York : Greenwood Press, 1986. – 182 p.
4. Anderson M. Hospitalized children and books: A guide for caregivers and librarians / M. Anderson. – Metuchen : Scarecrow Press, 1992. – 152 p.
5. McMillen P. Bibliotherapy for hospital patients / P. McMillen, D. Pehrsson // Journal of Hospital Librarianship. – 2004. – Vol. 4. – P. 72–84.
6. Doll B. Bibliotherapy with young people: Librarians and mental health professionals working together / B. Doll, C. Doll. – Englewood : Libraries Unlimited, 1997. – 124 p.
7. Smallwood C. Library youth outreach : 26 ways to connect with children, young adults and their families / C. Smallwood, K. Harrod. – Jefferson : McFarland & Company, 2014. – 202 p.
8. Дрешер Ю. Библиотерапевтическая деятельность. Методология и методика : монография / Ю. Дрешер. – Москва : Либерия-Библинформ, 2009. – 239 с.
9. Острів безпеки у світі небезпек: на допомогу бібліотерапевту / упоряд. Л. Лугова, Ю. Стадницька ; Львівська обласна бібліотека для дітей. – Львів, 2012. – 160 с.
10. Навчально-бібліотерапевтична програма «Ковчег-2» [Електронний ресурс] // Львівська обласна бібліотека для дітей. – Режим доступу: WorldWideWeb: URL: <http://lodb.org.ua/nashi-proekty/navchalnobiblioterapevtychna-programa-kovcheg-2>. – Дата звернення: 21.01.2018.
11. Львівські бібліотекарі відкрили маленьким переселенцям Гавареччину й Олеський замок [Електронний ресурс] // Вголос. – Електронні дані. – Режим доступу: http://vgolos.com.ua/news/lvivski_bibliotekari_vidkryly_malenkym_pereselentsyam_

gavarechchynu_y_oleskyy_zamok_178178.html. – Дата звернення: 20.01.2018.

12. Russell D. The Dynamics of Reading / D. Russel, R. Ruddell, I. Lewis. – Waltham : Ginn-Blaisdell, 1970. – 307 p.

13. Schultheis M. A guide book for bibliotherapy / M. Schultheis. – Glenview, Ill., Psychotechnics, 1972. – 138 p.

14. Zaccaria J. Facilitating human development through reading: the use of bibliotherapy in teaching and counseling / J. Zaccaria, H. Moses. – Champaign : Stipes Publ. Co., 1968. – 250 p.

15. Newhouse R. Does bibliotherapy reduce fear among second grade children? / R. Newhouse, S. Loker // Reading Psychology – 1983. – vol. 4 (January-March). – P. 25–27.

Reference list

1. Dresher, Yu. (2007), *Bibliotherapy: a Fullcourse: a Textbook*, FAIR, Moscow, 558 p.

2. Alekseichyk, A. (1985), “Bibliotherapy”, *Rukovodstvo po Psihoterapii [A Guideto Psychotherapy]*, in Rozhnov, V. (Ed.), Meditsina, Tomsk, pp. 304–319.

3. Pardeck, J. & Pardeck, T. (1986), *Booksfor Eearly Childhood: A Developmental Perspective*, Greenwood Press, NewYork, 182 p.

4. Anderson, M. (1992), *Hospitalized Childrenand Books: A Guidefor Caregivers and Librarians*, Scarecrow Press, Metuchen, 152 p.

5. McMillen, P. & Pehrsson, D. (2004), “Biblio-therapy for hospitalpatients”, *Journal of Hospital Librarianship*, vol. 4, pp. 72–84.

6. Doll, B. & Doll, C. (1997), *Biblio-Therapy With Young People: Librarians and Mental Health Professionals Working Together*, Libraries Unlimited, Englewood, 124 p.

7. Smallwood, C. & Harrod, K. (2014), *Library Youth Outreach : 26 Waysto Connect With Children*, Young Adultsand Their Families, McFarland & Company, Jefferson, 202 p.

8. Dresher, Yu. (2009), *Biblio-Therapy Activity. Methodology and Techniques: a Monograph*, Libereia-Bibinform, Moscow, 239 p.

9. Luhova, L. & Stadnytska, Yu.(Eds.) (2012), *Island of Safety in the World of Dangers: to the Help of Biblio-Therapist*, Lviv Regional Children’s Library, Lviv, 160 p.

10. Lviv Regional Children’s Library (2018), “Educational-Biblio-Therapy Program “Kovcheg-2””, available at: <http://lodb.org.ua/nashi-proekty/navchalno-biblioterapevtychna-programa-kovcheg-2> (accessed: 21.01.2018).

11. Vholos (2015), “Lviv librariansopened the Havarechchyna and the Oleskyi CastletotheshallIDPs”, available at: http://vgolos.com.ua/news/lvivski_bibliotekari_vidkryly_malenkym_pereselentsyam_gavarechchynu_y_oleskyy_zamok_178178.html (accessed: 20.01.2018).

12. Russell, D., Ruddell, R. & Lewis, I. (1970), *The Dynamics of Reading*, Ginn-Blaisdell, Waltham, 307 p.

13. Schultheis, M. (1972), *A Guide Bookfor Bibliotherapy*, Glenview, Ill., Psychotechnics, 138 p.

14. Zaccaria, J. & Moses, H. (1968), *Facilitating Human Development Through Reading: The Use of Biblio-Therapyin Teaching and Counseling*, Stipes Publ. Co., Champaign, 250 p.

15. Newhouse, R. & Loker, S. (1983), “Does bibliotherapy reduce fear among second grade children?”, *Reading Psychology*, vol. 4, pp. 25–27

Подано до редакції 25. 12. 2017 р.

Цюра М. А., магістрант,
Інститут журналістики
Київського університета імені Бориса Грінченка

РОЛЬ БИБЛИОТЕРАПИИ В СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ В НОВЕЙШИХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. В статье исследовано развитие библиотерапии для детей и подростков в Украине и за рубежом. Рассмотрены три необходимые составляющие для эффективного осуществления библиотерапевтического процесса с детьми и подростками в детской библиотеке. Сделан вывод о важности взаимодействия библиотекаря-библиотерапевта с читателем или пациентом. Разработаны рекомендации по оформлению библиотерапевтического кабинета или пространства в библиотеке для детей.

Ключевые слова: библиотерапия, библиотека для детей, библиотерапевт, библиотекарь-библиотерапевт, кабинет библиотерапии, библиотерапия с детьми и подростками, библиотерапевтический процесс.